

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора, завідувачки кафедри теорії і методики початкової освіти
Волинського національного університету імені Лесі Українки **ПРИМИ Раїси
Миколаївни** про дисертацію **ЖОЗЕ ДА КОСТА Ганни Олександрівни**
**«Педагогічні умови творчої самореалізації учнів основної школи в
навчальній проєктній діяльності»**, поданої на здобуття ступеня доктора
філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань
01 Освіта/Педагогіка

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки. В умовах духовно-культурного оновлення життя країни пріоритетного значення набуває модернізація освіти щодо виховання обдарованих, творчо активних, різнобічно розвинених, здатних нестандартно мислити, генерувати нові ідеї й доводити їх практичну значущість. Час ставить нові завдання перед науковцями і педагогами-практиками, стимулює творчий пошук оригінальних, смілих рішень педагогічних проблем, прискорює розвиток нових навчальних технологій, нестандартних виховних ідей, форм і методів навчання й виховання, зорієнтованих на розвиток творчих здібностей особистості, творчої самореалізації учнів, зокрема, засобами навчальної проєктної діяльності. Тому, досліджувана Ганною Олександрівною Жозе да Коста проблема педагогічних умов творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності є вкрай важливою й актуальною в процесі реформування сучасної системи освіти загалом і нової української школи зокрема. Дисертацію виконано згідно з тематичним планом наукових досліджень кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх і загальноосвітніх і вищих навчальних закладах» (ДР № 0111U008880). Тему дослідження затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 10 від 16.12.2016 р.).

Вважаємо за належне відзначити такі **найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації** як грань наукової новизни даного дослідження: здобувачкою уточнено поняття «творча самореалізація учнів основної школи» як інтегральне особистісне новоутворення, яке характеризується сформованою мотиваційно-ціннісною сферою повноцінного саморозкриття й самореалізації в процесі навчання, у тому числі в навчальній проєктній діяльності; повними й глибокими знаннями з навчальних предметів; уміннями творчої самореалізації в навчальній проєктній діяльності; уміннями рефлексії; компоненти творчої самореалізації учнів основної школи (мотиваційно-ціннісний, креативно-діяльнісний, особистісно-пізнавальний); критерії (мотиваційно-пізнавальний, творчо-діяльнісний, рефлексивно-коригувальний) з відповідними показниками рівнів творчої самореалізації учнів

основної школи. Подальшого розвитку набули педагогічні методи, зокрема метод проєктів, організаційні форми, вправи, ситуації, навчальні проєкти, що сприяють формуванню творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності.

Нові факти, одержані здобувачем. Нам видається особливо науково цінним те, що дисертантці вдалося *вперше* науково обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності, а саме: активізація потреб творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності; розроблення і використання різнорівневих навчальних проєктних завдань у процесі формування творчої самореалізації учнів основної школи; заохочення та стимулювання вчителів до самовдосконалення навичок творчої співпраці з учнями та їхніми батьками для підвищення ефективності навчальної проєктної діяльності.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, підтверджується результатами дослідження, здійсненого Ганною Олександрівною Жозе да Коста, і загалом не викликає сумніву. Дисертантка на високому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, визначила мету і завдання.

Дисертантка цілком правомірно ставить собі за мету науково обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умовитворчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності. Відповідно до мети дисертаційної роботи визначено її завдання, для реалізації яких автором проаналізовано значний масив наукової, навчально-методичної літератури (334 найменувань, з них 35 – іноземними мовами). Кваліфікаційним вважаємо застосування комплексу взаємодоповнюючих методів наукового пошуку.

Цілком виправданою є структура дисертації, яка презентована вступом, трьома розділами, зміст кожного з яких підпорядковано меті та завданням дослідження, висновками до розділів, ґрунтовними загальними висновками, списком використаних джерел, додатками, що відповідає вимогам до дисертаційних досліджень. Водночас це дозволяє простежити не тільки неординарність дослідницького задуму, а й глибину і змістовність розв'язання поставлених завдань, засвідчує виважений підхід авторки до досліджуваної проблеми, обраний ракурс якої надає роботі наукової вагомості, новизни та експериментальної пошуковості.

Принадно відзначимо вміння дисертантки узагальнювати й систематизувати експериментальний матеріал. Вражає фактологічна насиченість змісту дисертації, продуманість і вмотивованість представлення дослідницького апарату. Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами відображає зміст дисертації та висвітлює суттєві її аспекти та основні положення.

Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію шляхом публікації матеріалів дисертації. Вірогідність отриманих результатівзабезпечена репрезентативністю вибірки, підтверджена достатньо представницькою

апробацією на наукових конференціях різного рівня, математично-статистичною інтерпретацією кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що автором розроблено та впроваджено в практику закладів загальної середньої освіти навчально-методичне забезпечення (варіативні навчальні проєктні завдання, тренувальні вправи, рольові ігри, навчальні проєкти, нестандартні уроки, навчальні проєкти на освітній платформі eTwinning); програму факультативу «Відкриваємо Європу разом» з навчальним посібником «Відкриваємо Європу разом» для учнів 5-9-х класів. Для цілеспрямованої підготовки вчителів основної школи до навчальної проєктної діяльності реалізовано проєкт «Я це вмю і радо поділюся», проведено майстер-клас «Використання навчальної проєктної діяльності на уроках в закладах загальної середньої світи», відкритий професійний клуб «Майстер своєї справи». Для реалізації педагогіки партнерства в навчальній проєктній діяльності розроблено і впроваджено: методичний фестиваль «Нова українська школа: разом до успіху»; методичні посиденьки «Інтернет залежність чи саморозвиток: технології в умовах цифрового світу»; педагогічна студія «Формування освітнього середовища для розвитку здібностей та навчання обдарованих учнів»; семінар «НУШ: вектори цінностей та орієнтирів. Формула успіху».

Матеріали дослідження *впроваджено* в освітній процес ЗЗСО Шевченківського району міста Харкова: № 29 (довідка № 193 від 23.06.2020), 89 (довідка від 15.06.2020 № 404/01-32), 99 (довідка від 18.06.2020 № 01-40/127-1), 148 (довідка від 15.06.2020 № 01-34/149); Московського району міста Харкова (довідка від 17.06.2020 № 1617/07-36/20): № 25, 43, 111, 139, 143; Комунальних закладів «Дергачівський ліцей №1», «Дергачівський ліцей №2» «Дергачівський ліцей №3», «Солоницівський ліцей №1», «Солоницівський ліцей №3», «Великопроходівський ліцей» (довідка від 22.06.2020 № 01-28/415).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Теоретичними положеннями та практичними напрацюваннями *можуть* *послугуватися* учителі під час освітнього процесу у закладі загальної середньої освіти, а також у закладах вищої педагогічної освіти в процесі розробки навчальних програм, робочих навчальних програм, силабусів із загальної педагогіки, педагогіки Нової української школи. Матеріали дослідження *доцільно використовувати* в процесі підвищення кваліфікації учителів у закладах загальної середньої освіти. Низка окреслених питань може бути тематикою для шкільних методичних об'єднань та науково-методичних семінарів у закладах загальної середньої освіти.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Зміст рецензованої роботи свідчить про ґрунтовне вивчення дослідницею проблеми, глибину, виваженість і самостійність її аналізу, системний тип осмислення фактологічного матеріалу, творче застосування загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що дозволило досягти поставленої мети і розв'язати систему теоретичних і прикладних завдань. Цінним у роботі є те, що авторкою теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність педагогічних умов

творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності, які впроваджувалися під час формувального етапу педагогічного експерименту. Перша умова – активізація потреб творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності – спрямовувалася на формування мотиваційно-ціннісного компонента творчої самореалізації учнів основної школи через актуалізацію потреб, ціннісних орієнтацій, реалізованих в інтересах, нахилах учнів, бажанні творити, прагненні виразити себе у власних творіннях. При цьому проєктна робота нам видається найвдалішим методом розвитку креативності учнів, залучення їх до дослідницької, пошукової роботи, можливістю спонукати дітей до експерименту, знаходити нові шляхи розв’язання тих чи інших проблем.

Під час упровадження другої умови – розроблення і використання різнорівневих навчальних проєктних завдань у процесі формування творчої самореалізації учнів основної школи – відбулося інтегрування змісту навчальних предметів на прикладі освітньої платформи eTwinning, за допомогою якої було реалізовано інтегровані міжпредметні лінії. До того ж, варіативність включала не лише різноманіття завдань, але й вибір користування іноземними мовами. Ефективними виявилися навчальні проєкти за змістом, формою, рольовими позиціями, метою. Навчально-методичне забезпечення та інструменти (мозковий штурм, асоціативний куц та інше) спрямовували на формування креативно-діяльнісного та особистісно-пізнавального компонентів творчої самореалізації учнів основної школи.

У експериментальних групах відповідно до третьої умови – заохочення та стимулювання вчителів до самовдосконалення навичок творчої співпраці з учнями та їхніми батьками для підвищення ефективності навчальної проєктної діяльності – вчителям основної школи була надана науково-методична допомога (методичний фестиваль, проблемний стіл, проблемно-аналітичні бесіди, ігрове моделювання ситуації та інше) та підтримка в організації проєктів із залученням учнів та їхніх батьків. Реалізація цієї умови сприяла формуванню усіх компонентів творчої самореалізації учнів основної школи. Ефективними виявилися інструкції до проведення самоконтролю, аутотренінги, методи самопереконання й самонавіювання, заохочення та доручення.

Аналіз результатів формувального етапу експериментального дослідження засвідчив дієвість педагогічних умов творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію, висловимо окремі міркування, що видаються нам дискусійними й вимагають уточнень і пояснення.

1. Дискусійними вважаємо дефініції деяких позицій категорійного апарату дослідження, зокрема, коректність уживання у формулюванні мети дослідження словосполучення «виявити вплив...»; визначення четвертого на наш погляд не є конкретним і частково доповнює третє завдання (теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність педагогічних умов творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності / розробити навчально-методичне забезпечення творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності). Думається окремим

завданням варто було б прописати розроблення й апробацію методичних рекомендацій, що наочно підтвердило б авторські напрацювання й посилило його практичну значущість.

2. Розкриття теоретичних засад творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності у першому розділі дисертації значно виграло б за умови узагальнення матеріалу у вигляді таблиць, схем, логічних ланцюжків тощо.

3. На наш погляд, бракує чіткості у розкритті суті, компонентів, критеріїв, показників, рівнів творчої самореалізації учнів основної школи. Бажано було б при виокремленні компонентів, критеріїв та їх опису в тексті дисертації робити узагальнення щодо характеристики кожного компонента / критерію в контексті дослідження.

4. Вважаємо, що робота значно виграла б, якби авторка змоделювала процестворчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності, домінантою якої були б розроблені й апробовані педагогічні умови.

5. Беззаперечним авторським надбанням, що підтверджує достовірність наукових результатів, вважаємо їх упровадження в освітню практику. Однак проведення педагогічного експерименту локалізоване лише межами Харківщини. Для можливості порівняльного аналізу отриманих результатів виправдано було б задіяти в експериментальній роботі освітні заклади у різних регіонах країни.

6. Слід було б у дисертації більш глибоко провести і використати результати порівняльного аналізу поглядів зарубіжних і вітчизняних учених на проблематику творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності.

Водночас вважаємо, що висловлені зауваження та побажання мають здебільшого дискусійний характер та не знижують загальної позитивної оцінки виконаного дослідження.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях. Результати дослідження оприлюднено у 24 працях, серед яких у співавторстві: 1 стаття в колективній монографії та 1 тези доповіді на науково-практичній конференції; 22 статті одноосібні: 1 стаття у колективній монографії, 2 статті в зарубіжних періодичних виданнях, 5 статей у провідних фахових виданнях України та 1 стаття в іншому виданні, 13 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Обсяг і зміст дисертації підтверджують, що робота Г.О. Жозе да Коста є самостійним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні, і свідчать про професійну зрілість автора.

Виклад матеріалу в дисертації логічний та послідовний, має науковий характер і прикладне значення. Зміст анотацій ідентичний до основних положень дисертації. Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що автор дослідження має нестандартне мислення, вміє самостійно працювати, аналізувати й узагальнювати накопичений матеріал, робити самостійні висновки.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів». На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертаційна робота «Педагогічні умови

творчої самореалізації учнів основної школи в навчальній проєктній діяльності» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагоме теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її автор – Ганна Олександрівна Жозе да Коста– заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри теорії і методики
початкової освіти Волинського
національного університету
імені Лесі Українки

Р.М.Пріма

